

משאלת לב

הנדר

בחלומו המדהים של יעקב אבינו, הוא רואה סולם המחבר ארץ ושמים, ומלאכי אלוקים עולים ויורדים בו. מבעד לחזיון הזה מופיע אליו דבר ה' המבשר הבטחה חד משמעית.

”וְהִנֵּה אֲנֹכִי עֹמֵף וְשֹׁמְרֵיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וְהִשְׁבֵּתִיךָ אֶל הָאָדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ.”
(בראשית כח, טו)

יעקב מתפעל מאוד מן המראה הנורא הזה והוא מבין שהוא ניצב בשער השמים. בהתרגשות רבה הוא עומד ונודר את הנדר הבא, החוזר כמעט מילה במילה על הבטחת ה'.

”... אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וְשָׁמְרָנִי בְּדַרְךָ הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבְגָד לְלַבֵּשׁ, וְשִׁבְתִּי בְּשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים, וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמַתִּי מִצְבָּה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכָל אֲשֶׁר תֵּתֶן לִי עֲשֹׂר אֶעֱשְׂרֶנּוּ לָךְ.”
(שם, פסוקים כ-כב)

כשנערוך השוואה מדויקת בין הבטחת ה' לבין משאלת יעקב, ניווכח בזהות כמעט מוחלטת, מלבד תוספת המילה התמוהה ”אם”. אם יהיה כך וכך כפי שהבטחת.

הבטחת ה' משאלת יעקב

1.	וְהִנֵּה אֲנֹכִי עֹמֵף.	1.	אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי.
2.	וְשֹׁמְרֵיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ.	2.	וְשָׁמְרָנִי בְּדַרְךָ הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי הוֹלֵךְ.
3.	כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ.	3.	וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבְגָד לְלַבֵּשׁ.
4.	וְהִשְׁבֵּתִיךָ אֶל הָאָדָמָה הַזֹּאת.	4.	וְשִׁבְתִּי בְּשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי.

האם יעקב אבינו מפקפק בהבטחת ה'? האם לא היה ברור לו כי דבר ה' אמת לעולם?

טווח התפילה

כדי להבין את עומק העניין, עלינו להרחיב את הנושא הנדון ולהעלות את השאלה הבאה.

האם אנחנו רשאים לבקש מאת ה' כל מה שלבנו חפץ ולא תחשב פנייתנו אליו כחוצפה?

את התשובה לשאלות האלו אנו מקבלים בכל יום חמישי בשבוע בשיר של יום:

"אֲנֹכִי ה' אֶל־לִהְיֶה הַמַּעֲלֶה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הַרְחֵב פִּיהַּ וְאֲמַלְאֵהוּ". (תהילים פא, יא)

הביטוי "הרחב פיה ואמלאהו" פירושו, שה' בעצמו פונה אלינו ואומר, שאל ממני כל מה שלבך חפץ, אל תמעיט ואל תצטנע, ואני אדאג למילוי בקשתך.

למרות זאת, יש בידנו עדות, שדוד המלך בעצמו נהג אחרת בתפילתו. אחרי שקיבל הבטחה כי מלכותו על ישראל תישאר במשפחתו לנחלת נצח ולא תוחלף כפי שנעשה למלכות שאול, הודה דוד המלך לה' במילים האלו:

"וּמְבַרְכֶתְךָ יְבָרְךָ בֵּית עֲבָדֶיךָ לְעוֹלָם". (שמואל-ב ז, כט)

המילה "ומברכתך" מבטאת צניעות וענווה. כלומר, הלוואי ואפילו חלק קטן מברכתך, יתממש.

הסגנון הזה מתאים מאוד לתחילת התפילה הזו. כך נאמר שם:

"וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיָּשֶׁב לְפָנָיו ה' וַיֹּאמֶר מִי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהִים וּמִי בֵּיתִי כִּי הִבֵּיתָנִי עַד הַלֵּם". (שם, פסוק יח)

כלומר, במה זכיתי להבטחה כל כך נשגבה, כשאני יודע בעצמי, שאיני ראוי ליחס כל כך נעלה?

מכאן אנחנו למדים, שכאשר אנחנו מבקשים משהו מאת ה', עלינו לעשות זאת בצניעות וענווה ומתוך הכרת מיעוט ערכנו. ברור שהיכולת האלוקית היא אין סופית, אך אנחנו לכשעצמנו חייבים להתחנך למידות טובות ולהתרחק מן הגאווה והתאווה.

הסתירה בין שני הפסוקים שציטטנו לעיל בולטת. הגמרא מציגה את הסתירה ומתוך כך יוצרת אבחנה חשובה:

"כאן בבקשות רגילות וכאן בדברי תורה". (ברכות נ.)

כלומר, בבקשות חומריות עלינו להצטנע, אולם בבקשות רוחניות, אין כל הגבלה. הגמרא אינה מבארת, מדוע בבקשות חומריות עלינו להצטנע ואילו בבקשות רוחניות מותר לנו להיות נועזים.

■ לֵב שִׁמְעַ

כדי לענות גם על השאלה הזאת, עלינו לדלג אל חלומו הנבואי של שלמה המלך בגבעון, בתחילת מלכותו.

”בַּגְּבֻעוֹן נִרְאָה ה' אֶל שְׁלֹמֹה (המלך) בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, שְׂאֵל מֶה אֶתֶן לָךְ.”

(מלכים-א, ג, ה)

בהזדמנות חד פעמית זו, מציע בורא עולם למלך ישראל כל מה שרק ירצה. האם תנוצל ההזדמנות הזאת על ידי שלמה המלך? כיצד? תשובתו של שלמה הייתה:

”וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה... וְנָתַתְּ לְעַבְדְּךָ לֵב שִׁמְעַ לְשִׁפְט אֶת עַמִּי.”

כל מה שאני מבקש ממך היא חכמה עמוקה, שתנוצל למשפט צדק ולהנהגת עם ישראל.

תגובתו של הקב"ה הייתה מיידית ומנומקת היטב.

”וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֵלָיו, יַעַן אֲשֶׁר שְׂאֵלְתָּ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה, וְלֹא שְׂאֵלְתָּ לָךְ יָמִים רַבִּים וְלֹא שְׂאֵלְתָּ לָךְ עֶשְׂרִי וְלֹא שְׂאֵלְתָּ נַפְשׁ אִיבִיךָ, וְשְׂאֵלְתָּ לָךְ הַבִּין לְשִׁמְעַ מִשְׁפָּט. הִנֵּה עֲשִׂיתִי כַדְּבָרְךָ הַזֶּה וְנָתַתִּי לָךְ לֵב חָכָם וְנָבוֹן... וְגַם אֲשֶׁר לֹא שְׂאֵלְתָּ נָתַתִּי לָךְ, גַּם עֶשְׂרִי גַם כְּבוֹד...”

וְאִם תִּלְךָ בַּדֶּרֶךְ לְשָׁמֵר חֻקִּי וּמִצְוֹתַי כַּאֲשֶׁר הִלַּךְ דָּוִד אָבִיךָ וְהֶאֱרַכְתִּי אֶת יָמֶיךָ”

התגובה חיובית מאוד, אך מעוררת שאלות רבות.

1. לא ברור מה כל כך מצא חן בעיני ה' בבקשת חכמה?
2. האם בקשה לאריכות ימים או לעושר וכבוד היא בקשה מגונה? האם ניצחונות במלחמות אינם צורך קיומי לאומי?
3. האם אין בבקשה גלויה של חכמה, גם בקשה סמויה של עושר וכבוד ותהילה?
4. על שום מה זכה שלמה גם במה שלא ביקש, גם בעושר וגם בכבוד?

ושאלה אחרונה:

5. מדוע חיים ארוכים לא ניתנו לו באופן מיידי אלא רק בתנאי שילך בדרך ה'?

השאלות האלה מובילות אותנו אל משנה מפורסמת במסכת אבות.

■ עשה רצונו כרצונך

המשנה במסכת אבות קובעת:

"עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו".

(אבות פ"ב, מ"ד)

כלומר, קח את רצון ה' ועל פיו תבנה את רצונך. אם תעשה כך, ה' ייקח את רצונך ועל פיו הוא יבנה את רצונו.

שלמה המלך פונה אל הקב"ה ואומר: אתה הטלת עליי שליחות שהיא הנהגת עמך ישראל. אתה יודע שעם ישראל הוא עם חכם ונבון, אנא! הענק לי חכמה ובינה, כדי שאוכל למלא את שליחותי היטב ולהנהיג את ישראל בצדק ומשפט, שהוא קיום רצונך.

במילים אחרות. רצונך ה', הוא רצוני. הבקשה הזאת שאני מבקש, היא כלי ואמצעי למילוי רצונך ה', בצירוף השליחות הלאומית שהטלת עליי.

במהות בקשתו של שלמה לחכמה מתברר, שכל מה שהוא יקבל לא ינוצל להנאתו האישית ולא ינוצל להגדיל את יהירותו ותאוותיו, אלא ינוצל רק לטובת עם ישראל ולהנהגתו מול אומות העולם.

הנימוק העמוק לבקשתו, הוא זה שנתקבל ברצון על ידי ה'. כעת, היות ושלמה המלך מבקש כלים להנהגת עם ישראל, ראוי הוא כי יקבל תוספת כלים ואמצעים, שגם הם נחוצים למילוי המשימה הממלכתית. עושר וכבוד, הם דוגמא לכלים חיוניים להובלתו והנהגתו של העם הגדול הזה.

שונה בתכלית היא הבטחת אריכות ימים ושנים. הארכת תוחלת החיים, זה כבר סיפור אחר. הברכה הזאת אינה אוטומטית אלא תלויה בקיום התנאי של הליכה בדרך ה'.

מדוע?

לכל אדם מוקצבת תוחלת חיים. גם למלך שלמה, שנועד למלכות טרם נולד, הוקצבו שנות חיים של מלך. למעשה, אין צורך בתוספת חיים למילוי שליחותו.

לכן, רק אם ינצל את כל שנות חייו למילוי שליחותו, כשיגיע קרוב לקיצו יהיה טעם להאריך את ימיו.

■ חלום יעקב

נשוב אל הנדר שנדר יעקב אבינו ואל השאלה ששאלנו בתחילת המאמר: האם יעקב אבינו מפקפק בהבטחות ה' אליו? נשים לב לדגש "וְהָיָה ה' לִי לְאֱלֹהִים".

כלומר, לא הובטח ליעקב שה' יהיה לו לאלוקים, כפי שהיה לאברהם וליצחק. משום כך, כורך יעקב אבינו את כל הבטחות ה' אליו בתוספת הבקשה, שכל העזרה הזאת תהיה תחת המטריה, ששם ה' יחול עליו. במילים אחרות, יעקב אבינו מבקש להיות ראוי לתואר "ה' אֱלֹהֵי יַעֲקֹב".

על פי זה, פירוש הנדר יהיה כך:

אם ה' יקיים את כל הבטחותיו תחת הכותרת "ה' אֱלֹהֵי יַעֲקֹב", כותרת המחייבת את יעקב אבינו להיות צדיק וחסיד כאבותיו, אז הוא נודר כך וכך. כלומר, יעקב מבקש שה' יקיים את הבטחותיו רק בתנאי שיעקב יהיה ראוי וזכאי להם ולא כמתת חסד בזכות אבותיו. אם כך יהיה, אז האבן הזאת שהוקמה כמצבה, תהיה אבן פינה לבית לעבודת ה' כעין בית המקדש. ולא זו בלבד, אלא כאן ייסד יעקב התחייבות התחייבות להפרשת מעשר לה' מכל הרווחים שיקבל. כלומר, יעקב לא מבקש לחם לאכול ובגד ללבוש והגנה אלוקית למען עצמו, אלא כדי למלא את השליחות שייעד לו ה'.

בלשון הכתובים:

"וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שִׁמְתִי מִצְבָּה יְהִי בֵּית אֱלֹהִים".

המקום הזה יהיה מקום לעבודת ה', לתפילה, ללימוד תורת ה', כדי לפרסם את דרך ה' – דרך הצדק והאמת, לעולם כולו.

"וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֲשֹׂר אֲעֲשֶׂרְנּוּ לְךָ".

אתן תרומות ומעשרות מכל מה שתתן לי כדי ללמד את כל העולם, שכל מה שיש לי הוא ממך, וממה שאתה נותן לי אני מחזיר לך.

כך בדיוק הצהיר דוד המלך:

"כִּי מִמֶּךָ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נִתְּנוּ לְךָ".

(דברי הימים-א, כט, יד)

כעת נוכל להשיב גם על השאלה השנייה ששאלנו בתחילת המאמר, על ההבחנה בין בקשות חומריות לבקשות רוחניות.

כוונת הגמרא במסכת ברכות (ג), היא להבחנה בין בקשה **למטרה חומרית** לבין בקשה **למטרה רוחנית**.

אם אדם מבקש למען עצמו, לטובת חומריותו, הוא צריך להצטנע בבקשתו ולזכור מי הוא ומה מעמדו. אך אם הוא מבקש למטרה רוחנית למען הכלל, אין גבול לבקשה.

נסכם ונאמר:

אם מהות תפילתנו ובקשתנו מאת ה', היא מתן כלים למילוי השליחות שה' הטיל עלינו, הרי שיהיה מותר לבקש עד בלי די.

בהתאם למסקנה הזאת, נוכל להתקדם ולהבין עוד מאמר חז"ל.

■ השמח בחלקו

על השאלה "איזהו עשיר?" כלומר, מהו עושר אמיתי, משיבים שניים מחכמי המשנה.

"רבי מאיר אומר: איזהו עשיר? כל מי שיש לו נחת רוח בעושרו". (שבת כה.)

"בן עזאי אומר: איזהו עשיר? השמח בחלקו". (אבות פ"ד מ"ח)

במבט ראשון נראות שתי ההגדרות האלה בעייתיות ולא פשוטות.

נפתח בהבנת דעת רבי מאיר. מה פירוש "נחת רוח בעושרו"?

האם הכוונה היא, שאדם הנהנה מעושרו הוא העשיר האמיתי? לכאורה אין ספק, שמי שכספו מונח בבנק ללא שימוש כל ימי חייו, לא ייקרא עשיר אמיתי. אך האם חז"ל מעודדים את העשיר לבזבז את כספו על הנאות יום יומיות ולא לחסוך?

מצד שני, מה פירוש "השמח בחלקו"? האם הכוונה היא להיות שמח ולהסתפק במועט ולא לשאוף ליותר? האם ייתכן שחז"ל התכוונו לחסל שאיפות אישיות ולעצור כל התקדמות והתפתחות?

נראה שלא ירדנו מספיק לעומק דבריהם.

נשוב לדברי בן עזאי: איזהו עשיר, השמח בחלקו. על פי שאר החלקים במשנה הזאת, הכוונה היא לאדם היודע להעריך את מה שיש לו. האדם הזה, הוא הנקרא עשיר, והוא השמח בחלקו.

איך עושים את זה? איך נעריך את מה שיש לנו?

התשובה היא, על ידי שניתן למי שאין לו. נדגים זאת באדם שעוזר לעיוור לחצות את הכביש. הפעולה הזאת עוזרת לו להעריך את עיניו. העוזר לנכה לעבור ממקום למקום, מתחיל להעריך את רגליו שלו.

זה הכלל. כל מי שנותן למי שאין לו, מתחיל להעריך את מה שיש לו. גם ההיפך נכון. מי שמקנא באלו שיש להם מה שאין לו, לעולם לא יעריך את מה שיש לו. אם כן, אולי דווקא מפני שאנחנו מעריכים את מה שיש לנו, עדיף שנשמור את מה שיש לנו לעצמנו? מדוע שניתן אותו לאחרים?

התורה מזהירה אותנו ממחשבה מוטעית זו:

”וְאָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ כַּחַי וְעֵצָם יְדֵי עֲשֵׂה לִי אֵת הַחֵיִל הַזֶּה. וְזָכַרְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הִנְיָן לְךָ כַּח לַעֲשׂוֹת חֵיִל...”

(דברים ח, יז-יח)

התשובה נעוצה בהבנה העמוקה, שה', הוא הנותן לנו את הכוח לעשות חיל. ה' נתן לנו את התבונה ואת החיים, את כישרון ואת הרגש והכוח, כדי שנשתמש בהם לעשות חיל. ומי שנותן לנו את הכול, מבקש מאתנו לעזור למי שזקוק לעזרה.

מה התוצאה מכל השרשרת הזאת?

התוצאה היא, שאנחנו זוכים לשמוח בְּזָכוֹת שֶׁה' העניק לנו. הזכות להשתמש בחיים, בכוח ובחכמה שניתנו לנו, כדי לעשות טוב ולעזור לזקוקים לעזרה. באותה שעה, גם נעריך את מה שה' נתן לנו. כלומר, השמח בחלקו זהו השמח בכישרונות וביכולות שנפלו בחלקו.

זהו מתכון לשמחה, וזהו העשיר האמיתי. כך יהיה לנו גם נחת רוח בעושרנו.

על פי זה, השאיפה להשתמש בחיים, בכוח ובחכמה שה' נתן לנו, כדי לעשות יותר ויותר, איננה שאיפה שלילית כי אם חיובית. זו בקשת הוצאה לפועל של הכישרונות שה' העניק לנו.

זוהי כוונת התורה באמרה:

”וְשִׂמְחָתְךָ בְּכֹל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבִיתְךָ אֶתְּהָ וְהַלְוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ”.

(דברים כו, יא)

